

4. Rum'yantsev, A.P. & Rum'yantseva, N. S. (2012) *Zovnishn'oekonomichna diyal'nist' [Foreign economic activity]*. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].

Oksana Yakovenko, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)
State Scientific Research Institute of Customs, Khmel'nitsky, Ukraine

The Theoretical Basis of Analysis of Foreign Economic Activity by Customs Authorities

The aim of the paper is the formulation of the main provisions of the customs authorities of foreign economic activity analysis according to the functions assigned to them by the state.

The paper presents the key theoretical principles of analysis of foreign entities customs authorities. The purpose of this analysis is a comprehensive study of the economic activity of economic operators to detect and prevent violations of national legislation in the field of customs. The task of this analysis arising from the customs legislation and consist in verifying the correctness, legality and legitimacy, safety or foreign economic activity separate process in general. The object of analysis of foreign economic activity customs authorities are entities engaged in foreign trade. Subject analysis is of foreign trade enterprises in general, the implementation of certain foreign operations of their legality, transparency and completeness of payment of the budget all duties. Extensive analysis of foreign economic activity enables better implementation the functions of the customs authorities, including protective, fiscal, informative, and stimulating.

Development of theoretical positions allows forming the basis for qualitative analysis of foreign economic activity by customs authorities, and therefore better implementation of their functions.

analysis of foreign economic activity, customs authorities, subject of foreign economic activity analysis, object of foreign economic activity analysis, foreign economic activity analysis functions

Одержано 28.04.15

УДК 351/354:331.5 (330.342.24)

I. М. Савіцька

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград, Україна

Сучасний стан та перспективи розвитку людського капіталу в аграрному секторі економіки

У статті на основі узагальнення теоретичних досліджень сучасних науковців щодо ролі людського капіталу в аграрному секторі економіки автором проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку людського капіталу в аграрному секторі економіки. Наведено основні чинники, які негативно впливають на рівень формування і розвитку людського капіталу. Охарактеризовано особливості формування людського капіталу в сільській місцевості. Проаналізовано чисельність сільського населення України з урахуванням вікової структури, досліджено демографічну ситуацію на селі, показники стану здоров'я населення та їх вплив на якість людського капіталу, розглянуто рівень освіченості сільського населення та кадровий стан як чинники формування людського капіталу сільської місцевості.

людський капітал, аграрний сектор економіки, освіта, демографічна ситуація, економічно активне населення, здоров'я, сільське населення, зайнятість населення

И. Н. Савицкая

Кировоградский национальный технический университет, г. Кировоград, Украина

Современное состояние и перспективы развития человеческого капитала в аграрном секторе экономики

В статье на основании обобщения теоретических исследований современных ученых о роли человеческого капитала в аграрном секторе экономики автором проанализировано современное состояние и перспективы развития человеческого капитала в аграрном секторе экономики. Приведены основные факторы, которые негативно влияют на уровень формирования и развития человеческого капитала. Охарактеризованы особенности формирования человеческого капитала в сельской местности. Проанализирована численность сельского населения Украины с учетом возрастной структуры, исследована демографическая ситуация на селе, показатели состояния здоровья населения и их влияние

© I. М. Савіцька, 2015

на качество человеческого капитала, рассмотрены уровень образования сельского населения и кадровое положение как факторы формирования качества человеческого капитала.

человеческий капитал, аграрный сектор экономики, образование, демографическая ситуация, экономически активное население, здоровье, сельское население, занятость населения

Постановка проблеми. Реформування економічних відносин в аграрному секторі економіки України супроводжувалося скороченням виробництва сільськогосподарської продукції, занепадом соціальної інфраструктури, зростанням рівня безробіття та бідності в сільській місцевості, міграцією висококваліфікованих кадрів у міста з метою пошуку більших заробітків. При цьому, сьогодні успішно функціонують ті підприємства, які зуміли зберегти позиції на ринку за рахунок інтелектуального потенціалу своїх працівників. Саме тому пріоритетом економічної стратегії аграрних підприємств має стати формування людського капіталу як передумови виходу аграрного сектору з кризи. Рівень освіти та професійної підготовки персоналу як носія людського капіталу, в поєднанні з матеріальним капіталом виступає чинником підвищення продуктивності, конкурентоспроможності та сталого розвитку аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія людського капіталу вперше була сформульована на початку 60-х років ХХ ст. американським соціологом та економістом

Т. Шульцом. Подальший розвиток вона одержала у роботах американського вченого Г. Беккера. У вітчизняній економічній науці одне з перших досліджень формування й використання людського капіталу належить О.А. Грішновій [1]. Певною мірою теоретичним і практичним аспектам проблеми розвитку, формування та використання людського капіталу в аграрному секторі присвятили свої дослідження такі науковці, як В. Антонюк, О. Бородіна, А. Колот, В. Куценко, О. Левченко [3-5], О. Левчук [6], Е. Лібанова [7], Л. Лісогор [8], В. Попов [7], Н. Ушенко [13] та інші.

Проте вивчення й узагальнення досвіду стосовно проблем формування людського капіталу в аграрній сфері показало, що питання демографічної ситуації, що склалася нині в селі, характеристика економічно активного населення, його зайнятість, рівень освіти на селі та стан кадрового забезпечення дослідженні не достатньо.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану формування і розвитку людського капіталу в аграрному секторі економіки та з'ясування перспектив його розвитку в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. В умовах триваючого процесу реформування соціально-економічних відносин у сільській місцевості України актуалізується дослідження людського капіталу як основного ендогенного ресурсу локального розвитку. Пріоритетність забезпечення розвитку людини в її інтересах та її власними силами визначена основною метою Концепції людського розвитку, постулати якої підтримані більшістю країн світу. Для України, яка згідно з рейтингом глобального Звіту ПРООН за індексом людського розвитку посідає 83 місце з 187 країн світу [10], що є майже найгіршим показником серед європейських країн, сутність першочергових проблем полягає у площині подолання бідності, збільшення тривалості життя, забезпечення якісної освіти упродовж усього життя.

Оцінка людського капіталу передбачає чітке розуміння сутності даної економічної категорії. Підсумовуючи теоретичні дослідження багатьох науковців та доповнюючи їх власними положеннями, можна стверджувати, що людський капітал – це накопичений людиною в результаті цілеспрямованих власних і суспільних інвестицій природний та набутий творчий потенціал у вигляді спроможності до праці, запасу здоров'я, знань, навичок, кваліфікації, духовності, мотивацій, креативності й

мобільності, які при використанні сприяють підвищенню продуктивності праці й конкурентоспроможності людини на ринку праці, забезпечуючи підвищення матеріального та морального задоволення індивідууму.

Перспективи розвитку держави в сучасних умовах значною мірою залежать від кількісних і якісних характеристик громадян. У сільській місцевості проживає третина всього населення України. Чисельність постійного населення України на 1 січня 2014 року, за оцінкою, становила 45245,9 тис. осіб. З них 31081,0 тис. осіб (68,7%) – жителі міських поселень і 14164,9 тис. осіб (31,3%) – жителі сільської місцевості. Це дуже потужний ресурс як для сільського розвитку, так і для розвитку всієї держави. Але через просторову віддаленість від освітніх центрів, закладів культури й охорони здоров'я та певну соціальну ізоляцію актуалізуються різні аспекти формування людського капіталу.

Треба зазначити, що кількісні характеристики людського капіталу тісно пов'язані з демографічними процесами, з показниками відтворення працездатного населення. Стосовно людського капіталу аграрного виробництва вони визначаються чисельністю працівників усіх підприємств аграрної сфери, а також кількістю населення (переважно селян), яке з певних причин не зайняте у процесі виробництва, але володіє здатністю до праці і за відповідних умов може реалізувати цю здатність для створення матеріальних, інтелектуальних та духовних цінностей. На нашу думку, в сукупності найважливіших кількісних характеристик використання людського капіталу аграрної сфери слід виділити: структуру зайнятості в сільському господарстві, динаміку змін у сфері зайнятості населення в аграрному виробництві, трудову активність сільського населення, кількість робочого часу.

Аналіз особливостей формування і використання людського капіталу в аграрному секторі економіки дозволив установити, що цей капітал має ту саму економічну сутність, що і в інших галузях національного господарства, використовується на тих же принципах, проте тут він відтворюється в умовах складного біологічного, сезонного, значною мірою ризикованого виробництва, із високим рівнем диверсифікації праці, прив'язаністю до місця проживання, особистого господарства, що характеризується складними процесами формування рівня життя і демографії [11, с. 260].

Необхідними умовами відтворення людського капіталу в досліджуваній галузі є забезпечення здорового способу життя селян, їх орієнтація на економію ресурсів, додаткові види виробництва та праці, що вимагає відповідних знань і практичних навиків щодо використання принципів і норм товарного обігу, оподаткування, важелів регулювання ринку праці, ефективних форм організації виробництва, обліку та фінансової діяльності. Установлено діалектичний взаємозв'язок між якістю життя і відтворенням людського капіталу. Відставання якості життя селян, поширення бідності негативно позначаються на якості людського капіталу, що переконливо доведено у дослідженнях вітчизняних науковців. Тому подолання сільської бідності в сучасних умовах стає найважливішою передумовою вдосконалення і формування людського капіталу [14, с. 33].

Демографічна ситуація, що склалася нині в українських селах, є відображенням соціально-економічних умов життєдіяльності сільського населення. За визнанням багатьох експертів, аграрний сектор України має великий потенціал, але в умовах відсутності відповідних економічних та інституційних умов не може його використати. Фізичні обсяги людського капіталу та перспективи його формування визначаються наявним демографічним потенціалом. Визначальними характеристиками сучасної демографічної ситуації у сільській місцевості є: депопуляція, викликана, головним

чином, природним скороченням населення, зростання кількості літніх людей разом із скороченням частки дітей, погіршення стану здоров'я, особливо населення у працездатному віці.

На початку 2014 р. у найбільш продуктивному віці від 25 до 49 років перебувала третина сільського населення. Частка літніх людей становила 22,4 % і ще 14,2 % відносилось до категорії старого населення. При цьому чисельність дітей (16,0 %) і молоді до 25 років (13,5 %) потенційно не відтворює старіюче населення (рис.1).

Така тенденція зберігається протягом останнього десятиліття. Призупинити цей процес можливо за рахунок збільшення народжуваності, що в довгостроковій перспективі позитивно вплине на вікову структуру населення. Разом з цим дослідження вчених Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України підтверджують, що в сучасних умовах неможливо докорінно поліпшити вікову структуру внаслідок збільшення лише показників народжуваності [7, с.57]. Депопуляція – зменшення чисельності населення внаслідок перевищення чисельності померлих над чисельністю народжених, є складовою процесу деградації людського капіталу, але не є достатнім свідченням цього процесу. За визначенням багатьох західних науковців, відтворення та нагромадження людського капіталу як суспільно-історичний процес може відбуватися і за наявності помірної депопуляції [15, с. 68]. Такий феномен має місце у тих випадках, коли депопуляція супроводжується підвищенням якості населення, тобто коли зменшення його чисельності певною мірою компенсується підвищенням якісних показників: освітнього рівня, професійних навичок, лідерських і підприємницьких характеристик. Саме тому у розвинутих країнах, де почалась депопуляція, не йдеться про деградацію людського капіталу. Від цих країн Україна суттєвим чином відрізняється значним погіршенням якісних характеристик населення.

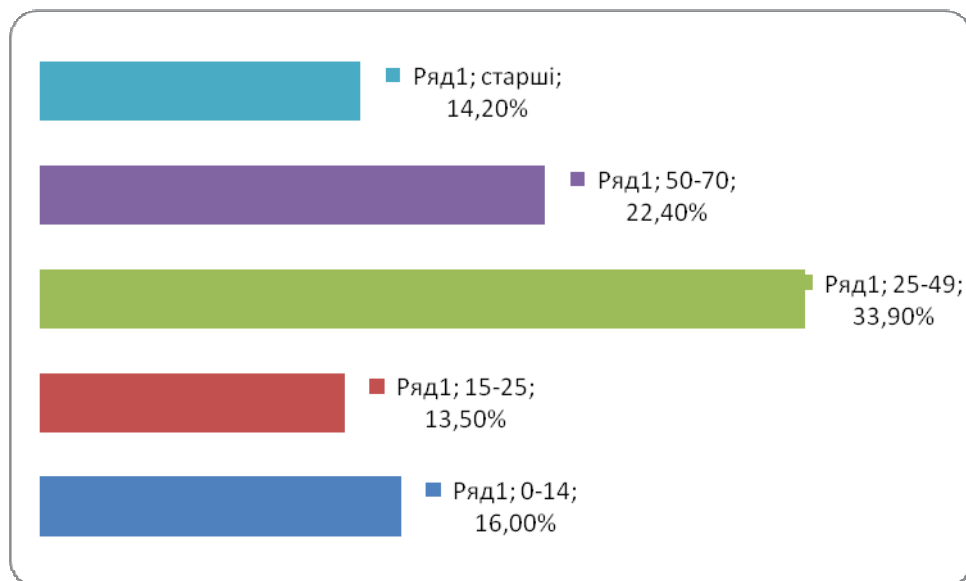

Рисунок 1 – Вікова структура сільського населення у 2014 р.

Джерело: розроблено автором за даними [12, с. 321-323].

Негативні процеси, що склалися у сільському розселенні внаслідок несприятливої демографічної ситуації, розхитують стійкість поселенського потенціалу села і аграрного сектора економіки, послаблюють його потенційну здатність забезпечувати географічно-територіальні умови функціонування продуктивних сил сільського господарства, зменшують природну основу відтворення сільської людності [4, с.146].

Основними причинами є: на макроекономічному рівні – наростання інфляційних процесів, низький рівень мінімальної заробітної плати, відсутність державних форм соціальної підтримки селян, посилення диспаритету цін; на мікрорівні негативно спрацьовує сам природний людський фактор.

Для сільської місцевості характерним є високий рівень економічно неактивного населення. У 2014 р. в Україні з 12,1 млн. економічно неактивних осіб (тих, хто не є ані зайнятим, ані безробітним) віком 15-70 років 3,3 млн. осіб (або 27,2 %) становило населення, яке проживає у сільській місцевості. Майже кожна друга економічно неактивна особа серед сільського населення є пенсіонером, кожна четверта особа належить до категорії студентів та учнів. Виконання домашніх (сімейних) обов'язків є найвагомішою причиною економічної неактивності в усіх вікових групах, за винятком наймолодшої, де переважають учні та студенти, і найстаршої, де економічно неактивними є пенсіонери. У складі економічно неактивних, які виконують домашні (сімейні) обов'язки, більшість жінок. Це, зокрема, пов'язано з тим, що підвищення стандартів організації побуту і виховання дітей робить недоцільним заміщення роботи жінки у домашньому господарстві низькооплачуваною найманою працею при її виході на роботу.

Структура зайнятості сільського населення за статусом зайнятості за 2010-2014 рр. зазнала суттєвих змін: питома вага працівників за наймом скоротилась на 18,9 в. п., водночас, частка самозайнятих зросла на 21,1 в. п. (табл. 1). Характерною ознакою зміни кількості працюючих у сільському господарстві за формами власності (державна, колективна, приватна) є збільшення частки зайнятого населення у приватному секторі економіки. Аналіз структури зайнятості населення за новими формами власності та господарювання на основі використання даних по економічній активності населення дав змогу виявити нові тенденції в розподілі трудових ресурсів сільського господарства за сферами докладання праці.

Таблиця 1 – Зайняте сільське населення у віці 15-70 років

	2010	2011	2012	2013	2014
Усього, тис. осіб	6429,3	6586,1	6474,2	6450,3	6370,7
у т. ч. % до підсумку					
працюючі за наймом	78,1	56,5	58,7	58,2	59,2
роботодавці	0,2	0,4	0,5	0,6	0,6
самозайняті	18,3	42,0	39,9	40,4	39,4
безкоштовно працюючі члени сім'ї	3,4	1,1	0,9	0,8	0,8

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [2].

Зростання частки і кількості самозайнятих необхідно розглядати як негативне явище, тому що для більшості селян самозайнятість стала швидше можливістю для виживання і виникла насамперед через фактори, що змусили осіб переходити до цього статусу, ніж через фактори, які сприяли усвідомленому вибору самозайнятості.

Показники стану здоров'я всього населення нашої держави, зокрема сільського, є значно гіршими, ніж у країнах із соціально орієнтованою економікою. За показником очікуваної тривалості життя при народженні (68,3 р.) Україна знаходиться на 150-му місці серед 223 країн світу. Середня тривалість життя українських чоловіків на 16, а

жінок на 11 років менша, ніж у країні з найвищою середньою тривалістю життя – Японії.

Здоров'я населення не просто є однією з найважливіших складових людського капіталу, воно ще й детермінує ефективність формування та використання його інших складових. З точки зору теорії людського капіталу стан здоров'я населення розглядається не тільки і не стільки як здатність до фізичного існування, скільки як здатність до виконання соціально-трудова функцій, до відтворення сукупності людських здібностей. Поліпшення стану здоров'я населення обов'язково, навіть якщо і не відразу, обертається суспільними благами, у тому числі й суто економічного характеру. Подовження періоду активної працездатності у житті людей, більш повне використання творчих можливостей людини, підвищення інтенсивності трудової діяльності, розвиток економічно значущих якісних характеристик людини є наслідками дбайливого ставлення до здоров'я як самого індивідуума, так і суспільства взагалі [13, с.88].

Іншим чинником є рівень освіти, знань окремої особистості і населення в цілому, який формує якість та величину людського капіталу. Показники освіченості населення, працівників окремих організацій характеризують накопичений освітній, інтелектуальний та творчий потенціал. Якість та рівень освіти сільської молоді в Україні погіршується, збільшується частка сільського населення, яке має тільки базову середню освіту. Така ситуація зумовлена низьким рівнем життя аграрних регіонів країни, скрутним матеріальним становищем, незадовільним станом освітніх закладів. В Україні не мають дошкільних установ – 71% сіл, не мають закладів соціально-культурного призначення – 41% сіл, не мають середніх навчальних закладів – 50% сіл. Остання цифра зменшується внаслідок зменшення кількості дітей шкільного віку та шкільної реформи щодо укрупнення малокомплектних сільських шкіл. Тільки 2% сільських населених пунктів мають дитячі лікарні, 12% – амбулаторно-поліклінічні установи. Побут сільського населення забезпечений газопроводами у 36% сіл, централізованим водопостачанням у 22% сіл, дорогами з твердим покриттям – 58% сіл.

Доведено, що 32,2 % селян мають більше 25 років трудового досвіду і ще 22,5 % – від 16 до 25 років. Такий досвід, з огляду на його моральне старіння, є обмежувальним чинником використання людського капіталу. Він перешкоджає впровадженню нових технологій, освоєнню нових професій і здобуттю нових знань. Більшість людей, які працюють більш ніж 25 років, отримали освіту на початку своєї трудової діяльності. І якщо за радянських часів підвищення кваліфікації відбувалось планово, періодично і за державні кошти, то протягом останніх 20 років ситуація з оновленням знань змінилась не в кращу сторону. По-перше, скоротилась частка осіб, які навчаються новим професіям і підвищують кваліфікацію, по-друге, працівники сільського господарства найменше задіяні в цих процесах: у 2011 р. лише 0,4 % кількості найманих працівників навчались новим професіям і 0,8 % підвищували свою кваліфікацію, у той час коли в інших галузях економіки ці процеси більш розвинені.

Звісно, застарілий досвід потребує оновлення знань. Це свідчить, по-перше, про необхідність проведення роз'яснювальної роботи щодо доцільності навчання серед дорослого сільського населення, по-друге, про необхідність інституційних змін у сфері надання освітніх послуг [3, с.66].

У сільській місцевості України у 2013 р. 24 % населення, старшого за 25 років, мали вищу освіту різних ступенів, ще 47,0 % оволоділи повною загальною середньою освітою. При цьому 24,6 % селян закінчили професійно-технічні училища й отримали спеціальну професійну освіту. Частка сільського населення без освіти становила 1,7 %.

Показники освіченості сільського населення, виміряні кількістю років навчання, є досить високими і становлять у середньому 11 років. Проблема полягає в якості отриманих знань. Здобуті знання часто не відповідають вимогам сучасного господарювання. Зважаючи на нинішню вікову структуру сільського населення (щорічне збільшення чисельності людей старшого віку), варто припустити, що значна частина знань отримана за радянських часів і відповідають вони вимогам планової економіки, притаманній командно-адміністративній системі.

Нестача кадрів в сфері освіти сільських поселень зумовлюється передовсім нижчим рівнем оплати праці вчителів. Іншою причиною є загальний рівень бідності та нижча якість життя сільських мешканців, що спричиняє значний відтік молоді до міст. І, як наслідок, відбувається подальше зміщення вікової структури сільського населення в бік постаріння [5, с.58].

Дослідження стану кадрового забезпечення сільськогосподарських підприємств України показало, що трансформаційні процеси у галузі зумовили скорочення чисельності керівників і фахівців вищої ланки управління сільським господарством на 45,1% та керівників середньої ланки на 56,8%, має місце неуккомплектованість штатних місць керівників і фахівців сільгоспідприємств на 3,31% (табл. 2).

Таблиця 2 – Стан кадрового забезпечення сільськогосподарських підприємств України

Показники	Роки					2014 р. до 2013 р., %
	2010	2011	2012	2013	2014	
1	2	3	4	5	6	7
Категорії працівників 1. Керівники і фахівці господарств, фактично працює, осіб	285120	190809	171610	168193	156434	54,9
у відсотках до штату, у т.ч.:	96,57	96,49	92,35	96,73	96,69	-0,12 в.п.
із вищою освітою, %	34,37	42,58	44,60	46,26	47,35	12,98 в.п.
із середньою спеціальною, %	51,74	48,01	46,98	45,05	44,04	-7,7 в.п.
у віці до 30 років, %	14,80	11,93	11,80	11,63	11,61	-3,19 в.п.
2. Керівники середньої ланки, фактично працює, осіб, зокрема:	51477	30636	27001	23780	22261	43,2
дипломовані фахівці, %	73,62	81,32	83,75	86,25	86,89	13,27 в.п.
із середньою спеціальною освітою, %	54,94	55,51	54,91	54,84	52,42	-2,52 в.п.

Джерело: розраховано автором за даними Мінагрополітики України [9].

Так, на сьогодні однією з особливостей сучасної зайнятості сільського населення є масштабна трудова міграція. Значні масштаби зовнішньої трудової міграції сільського населення підтверджують різні соціологічні опитування. Рівень участі сільського населення у трудових міграціях удвічі вищий порівняно з міським – до них залучено 8 % сільського населення працездатного віку (проти 4 % міського населення працездатного віку). Це спричинено тим, що сільське населення є більш вмотивованим щодо пошуку роботи за кордоном, оскільки у нього значно менше можливостей працевлаштуватися за місцем проживання.

Найпоширенішими видами економічної діяльності трудових мігрантів з сільського населення було будівництво (59,8 %), робота домашньої прислуги (16,8 %) та сільське господарство (9,1 %). Слід також відзначити, що майже половину трудових мігрантів з сільської місцевості (47,5 %) становила молодь (15-34 роки). Для сільського населення характерною є зайнятість поза межами свого населеного пункту проживання. Значна частина українських підприємств використовує робочу силу довоколишніх населених пунктів і малих поселень.

В матеріалах останнього обстеження сіл зафіксовано 1,5 млн. осіб, які працювали на підприємствах і в організаціях поза межами свого населеного пункту (переважно в містах і селищах міського типу). За даними обстеження, понад 40 % жителів сільських населених пунктів, які працювали на підприємствах і в організаціях, працюють за межами свого села.

Отже, проведений аналіз показав, що трудовий потенціал на селі використовується неефективно. Низький рівень доходів сільських мешканців, відсутність робочих місць та обмеженість сфери прикладання праці спричинюють процеси міграції та відтік робочої сили з сільської місцевості.

Важливим інструментом формування людського капіталу виступають інвестиції. Інвестування у людський капітал є пріоритетним напрямом капіталовкладення, який включає наступні витрати: освіта, підготовка на виробництві, охорона здоров'я, моральне і матеріальне стимулювання праці, культура і дозвілля, і незалежно від суб'єкта інвестування, має приносити його власнику та інвестору відповідні як матеріальні, так і моральні вигоди [6, с.115]. Так, для працівника – це зростання доходів та рівня життя, зниження ризиків безробіття й бідності, розвиток людського потенціалу, збільшення задоволеності від праці та самореалізації. Для роботодавця – це підвищення продуктивності праці, скорочення втрат робочого часу і зростання ефективності виробництва, що в свою чергу сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства. Для держави – це підвищення добробуту громадян, зростання рівня ВВП на душу населення, підвищення рівня життя громадян.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, узагальнення основних засад теорії людського капіталу дає підстави стверджувати, що людський капітал – це основний ресурс сучасної економіки; його формування й нагромадження вимагає від людини та суспільства в цілому значних витрат, які в майбутньому забезпечать отримання більшого доходу; функціонування людського капіталу контролює людина, і його зумовлюють індивідуальні інтереси і пріоритети, матеріальна та моральна зацікавленість людини, її відповідальність, світогляд і загальний рівень культури, зокрема економічної.

Формування та функціонування людського капіталу в сільській місцевості мають певні особливості, що визначає його як об'єкт окремого дослідження. Просторова віддаленість від освітніх, культурних центрів і закладів охорони здоров'я, складність доступу до інформації, призводять до невідповідності якісних характеристик людського капіталу сільського населення сучасним вимогам глобалізованої системи господарювання.

На даний час у сільській місцевості України нагромаджено досить значний за обсягами людський капітал. Більше ніж 40 % сільського населення в економічно активному віці мають достатні якісні характеристики для працевлаштування й матеріального забезпечення себе і своєї родини. Поряд із цим активи лише 15,4 % селян (рівень освіти, здобутий досвід роботи, рівень здоров'я) повністю відповідають сучасним вимогам економічного розвитку. Це незначна частина населення, але вона може стати основою формування середнього класу в сільській місцевості, який у перспективі стане запорукою соціальної стабільності та гарантом позитивних перетворень у процесах сталого сільського розвитку.

Отже, відтік висококваліфікованих працівників з аграрних підприємств свідчить про втрату накопиченого людського капіталу (певних вмінь, досвіду, неформальних зв'язків). З метою збереження накопиченого людського капіталу та формування його нових рис в аграрних підприємствах потрібно підвищити рівень оплати праці висококваліфікованих працівників, забезпечити належні умови праці та відпочинку, стимулювати мотивацію працівників до саморозвитку та підвищення рівня кваліфікації. Адже нагромадження та ефективне використання наявного людського капіталу не тільки дає змогу досягти високої конкурентоспроможності, але й забезпечує раціональне і ефективне використання всіх виробничих ресурсів; можливість запроваджувати нову техніку, технології, освоювати виробництво нових видів сільськогосподарської продукції; випуск якісної продукції і продуктів її переробки; високу продуктивність та якість праці; можливість здійснювати різні види інноваційної діяльності.

Для якісного вдосконалення наявного людського капіталу в умовах зменшення його фізичних обсягів необхідно: формування суспільної та індивідуальної налаштованості на пріоритет здорового способу життя, соціальної та особистісної мотивації до збереження та зміцнення здоров'я; впровадження інституційних змін у сфері надання освітніх послуг у частині розширення системи безперервної освіти, систематизації надання консультаційних послуг, адаптації знань і навичок через підвищення кваліфікації до сучасних вимог господарювання.

Список літератури

1. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А. Грішнова. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 254 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Левченко О.М. Особливості впливу освіти на економічний розвиток країн в умовах транзитної економіки / О.М. Левченко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Вип. 5(48)/ Наук.ред. І.К. Бондар. – К., 2005. – С. 66.
4. Левченко О.М. Професійний потенціал: регуляторні механізми інноваційного розвитку. Монографія. – Кіровоград: КОД, 2009. – 375 с.
5. Левченко О.М. Щодо формування регіонального кадрового потенціалу / О.М. Левченко // Демографія, економіка праці та соціальна політика: – Вип.6. – Кіровоград: КДТУ, 1999. – С. 57-59.
6. Левчук О.В. Розвиток людського капіталу України – одна із найважливіших умов зростання економіки України / О.В.Левчук // 36. наук. праць Вінницького державного аграрного університету. – Вінниця: ВДАУ, 2006. - Вип.28. – С. 114 – 118.с. 115
7. Лібанова Е. Оцінка демографічної політики за допомогою поздовжніх і поперечних показників народжуваності / Е. Лібанова, П. Шевчук // Україна: аспекти праці. – №2. – 2008. – С. 25-31.
8. Лісогор Л. Освітні детермінанти розвитку людських ресурсів в Україні / Л. Лісогор // Україна: аспекти праці. – №8. – 2008. – С. 29-33.
9. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minagro.gov.ua/catalog?tid_hierachy=770
10. Організація Об'єднаних Націй в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/information-centre/news/187>
11. Попов В. М. Соціально-економічні аспекти реалізації людського капіталу аграрного виробництва в сфері зайнятості населення / В. М. Попов // Социально-экономические аспекты промышленной политики. Рынок труда и занятость: Сборник научных трудов. – Т.3 / НАН Украины, Институт экономики промышленности. – Донецк, 2003. – С. 258-265
12. Розподіл постійного населення України за статтю та віком : статистичний збірник. – К. : Держкомстат України, 2012. – 412 с.
13. Ушенко Н.В. Людський капітал: регуляторні механізми відтворення: Монографія / Н.В. Ушенко. – Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 288 с.
14. Щєкович О. С. Формування пріоритетів та розвиток аграрної політики України: монографія / О.С. Щєкович – К.,2009. – 365 с.

15. Hawthorn G. The Sociology of Fertility / Hawthorn Geoffrey. – London : Macmillan, 1970. – Pp. 67–82

References

1. Hrishnova, O. A. (2001). *Liudskiy kapital: Formuvannia v systemi osvity i profesiinoy pidhotovky* [Human capital: formation in education and training]. Kyiv: T-vo "Znannia" [in Ukrainian].
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. Levchenko, O. M. (2005). Osoblyvosti vplyvu osvity na ekonomichnyi rozvytok krain v umovakh tranzytnoi ekonomiky [The features of influence of the education on economic development in terms of transit economy]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: Zbirnyk naukovykh prats - Formation of market relations in Ukraine: Scientific Papers*, 5(48), 66 [in Ukrainian].
4. Levchenko, O. M. (2009). *Profesionalnyi potentsial: rehuliatorni mekhanizmy innovatsiinoho rozvytku* [Professional potential: regulatory mechanisms of innovation development]. Kirovohrad: KOD [in Ukrainian].
5. Levchenko, O. M. (1999). Shchodo formuvannia rehionalnogo kadrovoho potentsialu [As for the formation of a regional human resource capacity]. *Demohrafiia, ekonomika pratsi ta sotsialna polityka - Demography, Economics Labor and Social Policy*, 6, 57-59 [in Ukrainian].
6. Levchuk, O. V. (2006). Rozvytok liudskoho kapitalu Ukrainy – odna iz naivazhlyvishykh umov zrostantia ekonomiky Ukrainy [The development of human capital of Ukraine - one of the most important conditions for economic growth in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Vinnytskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu - Scientific works of Vinnytsia State Agrarian University*, 28, 114-118 [in Ukrainian].
7. Libanova, E. M. (2008). Otsinka demohrafichnoi polityky za dopomohoiu pozdovzhnykh i poperechnykh pokaznykiv narodzhuvanosti [Estimation of population policies using longitudinal and transverse fertility]. *Ukraina: aspekty pratsi - Ukraine: aspects of labor*, 2, 25-31 [in Ukrainian].
8. Lisohor, L. S. (2008). Osvitni determinanty rozvytku liudskykh resursiv v Ukraini [Educational determinants of human resource development in Ukraine]. *Ukraina: aspekty pratsi - Ukraine: aspects of labor*, 8, 29-33 [in Ukrainian].
9. Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy [The Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. *minagro.gov.ua*. Retrieved from http://minagro.gov.ua/catalog?tid_hierachy=770 [in Ukrainian].
10. Orhanizatsiia Ob'iednanykh Natsii v Ukraini [The United Nations Office in Ukraine]. *un.org.ua*. Retrieved from <http://www.un.org.ua/ua/information-centre/news/187> [in Ukrainian].
11. Popov, V. M. (2003). Social'no-jekonomicheskie aspekty promyshlennoj politiki. Rynok truda i zanjatost' [Socio-economic aspects of human capital in the field of agriculture employment]. *Sbornik nauchnykh trudov – Collected Works*, 3, 258-265 [in Russian].
12. *Rozpodil postiinoho naseleння Ukrainy za statiiu ta vikom: statystychnyi zbirnyk. [Distribution of resident population of Ukraine by gender and age: Statistical Yearbook]*. (2012). Kyiv. Derzhkomstat Ukrainy [in Ukrainian].
13. Ushenko, N. V. (2008). *Liudskiy kapital: rehuliatorni mekhanizmy vidtvorennia* [Human capital: the regulatory mechanisms of reproduction]. Donetsk: TOV «Iuhu-Vostok, Ltd» [in Ukrainian].
14. Shchekovykh, O. S. (2009). Formuvannia priorytetiv ta rozvytok ahrarnoi polityky Ukrainy [The formation and development of priorities of Agrarian Policy of Ukraine]. Kyiv: ID «Maksimum» [in Ukrainian].
15. Hawthorn, G. (1970). The Sociology of Fertility. London: Macmillan [in English].

Inna Savitska

Kirovohrad National Technical University, Kirovohrad, Ukraine

The Current State and Prospects of Development of Human Capital in the Agricultural Sector of the Economy

Human capital of rural areas, its current state and prospects of the development are considered in this article. It was justified the necessity for the formation and qualitative improvement of the current resource on the basis of generalization of theoretical studies of modern scientists about the role of human capital in the process of rural development. The aim of the paper is to study the current state of formation and development of human capital in the agricultural sector and determine the prospects for its future development.

The author writes about the current state of human capital in the agricultural sector of Ukraine. Much attention is given to the basic factors which affect the level of formation and development of human capital. The author's interpretation of the essence of human capital economic category is given, the quality components that make up its internal structure are determined. It is spoken in detail about the peculiarities of its formation in rural area. The article gives a detailed analysis of the age structure of the rural population of Ukraine, indicators of

health and their impact on the quality of human capital as well as work experience and education of the peasants, as factors shaping quality of human capital.

In conclusion the author suggests the ways of improving existing human capital, taking into account current trends: depopulation; increasing the number of elderly people with long-term working experience, not adapted to the needs of the labor market; incompatibility of knowledge with modern management requirements; the deterioration of the health of all age groups.

human capital, agricultural sector of the economy, education, demographics, economically active population, health, rural population, employment

Одержано 12.05.15

УДК 330.3

Г. О. Козинець, асп.

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград, Україна

Фінансове забезпечення розвитку інтелектуального капіталу

У статті розглянуто особливості фінансового забезпечення розвитку інтелектуального капіталу шляхом дослідження основних та альтернативних джерел фінансування розвитку людського капіталу, інноваційної та науково-технічної діяльності. Запропоновано авторське визначення фінансового забезпечення розвитку людського капіталу. Проаналізовано зарубіжний досвід фінансування розвитку окремих складових інтелектуального капіталу.

фінансове забезпечення розвитку людського капіталу, освітній кредит, банківське кредитування інноваційної діяльності, венчурне фінансування, інноваційний лізинг

Г. О. Козинець, асп.

Кіровоградський національний технічний університет, г. Кіровоград, Україна

Финансовое обеспечение развития интеллектуального капитала

В статье рассмотрены особенности финансового обеспечения развития интеллектуального капитала путем исследования основных и альтернативных источников финансирования развития человеческого капитала, инновационной и научно-технической деятельности. Предложено авторское определение финансового обеспечения развития человеческого капитала. Проанализирован зарубежный опыт финансирования развития отдельных составляющих интеллектуального капитала.

финансовое обеспечение развития человеческого капитала, образовательный кредит, банковское кредитование инновационной деятельности, венчурное финансирование, инновационный лизинг

Постановка проблеми. Сучасна світова економіка характеризується глобальною переорієнтацією на інформатизацію, прискоренням науково-технічного розвитку, перетворенням знань та інформації на основні фактори виробництва. У час, коли економічна стабільність держав, їх конкурентоспроможність та економічне зростання у значній мірі залежать від рівня їх науково-технічного, технологічного та інноваційного розвитку, а також від якості людського капіталу, виникає необхідність у ґрунтовному дослідженні управління розвитком інтелектуального капіталу. Важливою та невід'ємною складовою ефективного управління розвитком інтелектуального капіталу є фінансове забезпечення цього процесу. Дефіцит фінансових ресурсів створює значні перешкоди на шляху розбудови інноваційної економіки, саме тому дослідження питання фінансового забезпечення розвитку інтелектуального капіталу є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерела фінансування розвитку інтелектуального капіталу досліджувалися у працях багатьох учених. Так, І. Боткін [2]